

SLOVANSKÁ VZÁJOMNOSŤ

Ročník IV, číslo 2, jún 2004

SLOVANSKÁ VZÁJOMNOSŤ, ročník IV. číslo 2. Vychádza štyrikrát ročne. Vydáva Slovenská rada Združenia slovenskej vzájomnosti. Výtvarný návrh obálky: Ladon©.

Predseda redakčnej rady: doc.Dr. Jozef Mravík, CSc., šéfredaktor: Mgr. Maroš Puchovský.

Adresa redakcie: Dobšinského 16, 811 05 Bratislava, č.tel. 52491861.

ISSN 1335-9010, evidenčné číslo: MK SR 2651/2001. Vyšlo v júni 2004.

Z obsahu

● **Slovanský svet**

- Chorvátsko-medzi Jadranom, Balkánom a Strednou Európou

● **Slovanské letopisy**

- Slovo ako životná sila (4.časť)
- Tatrín a Matica slovenská

● **Slovanské slovo**

- Teror a terorizmus
- Karikatúra parlamentnej demokracie
- Globálna ekonomika (2.časť)

● **Slovanská kultúra**

- Film o štúrovcoch
- Knihy do vašej knižnice

- **Rozhovor**

- s Dr. Jánom Stanislavom, CSc., riaditeľom múzea SNP v Banskej Bystrici

- **Spravodajca ZSV**

Na úvod

Letné číslo časopisu *Slovanská vzájomnosť* vychádza už v čase, keď medzi Slovanmi znovu vyrástli neviditeľné hranice. Slováci, Poliaci, Česi a Slovinci sa ocitli v Európskej únii, južní Slovanovia zostali v zajatí dlhodobo nedoriešenej balkánskej krízy a východní Slovanovia, strácajú vplyv na európske dianie, sú nútení nanovo vytvárať vlastnú spoločensko-hospodársku syntézu. Je to situácia, ktorá na prvý pohľad málo praje myšlienke slovanskej vzájomnosti. Druhý pohľad však hovorí, že až na základe osobného prežitia dôsledkov rozdelenia si možno ostro uvedomiť potrebnosť spolupatričnosti. Dejinná fáza, ktorú žijeme, onedlho znovu postaví Slovanov pred základnú otázku vlastnej identity. Podľa toho, ako si na ňu odpovieme, začne sa nový kruh nášho jestvovania.

Maroš Puchovský

šéfredaktor

SLOVANSKÝ SVĚT

Chorvátsko

- medzi Jadranom, Balkánom a Strednou Európou

Chorváti a Slováci majú spoločného viac, ako sa na prvý pohľad zdá. Málo sa to zdôrazňuje, ale žili sme tisíc rokov v spoločnom štáte, máme navzájom zrozumiteľné slovanské jazyky a rovnaké kultúrne a civilizačné korene. Ešte v historicky nedávnej dobe jestvoval plynulý jazykový prechod od slovenčiny k chorvátčine cez územie Panónie, práve cez miesta, kde sa rozprestieralo Kocelovo kniežatstvo. Nemecko-maďarský zábor síce neskôr pretrhol toto spojenie, ale počas tureckých vojen sa opäť obnovilo prostredníctvom chorvátskych osadníkov, ktorých potomkovia žijú na Slovensku dodnes. Spoločné či príbuzné osudy nás sprevádzali po celý stredovek v uhorskom mnohonárodnostnom štáte, v Rakúsko-Uhorskej monarchii, v slovanských federáciách česko-slovenskej i juhoslovenskej a v rovnakom dejinnom období sme nakoniec vytvorili aj vlastné nezávislé štáty. Aby tých podobností nebolo málo, dnes má Chorvátsko i Slovensko takmer navlas rovnakú rozlohu a počet obyvateľov.

CHORVÁTSKO – ZÁKLADNÉ ÚDAJE

Oficiálny názov: Republika Hrvatska

Rozloha: 56 610 km²

Počet obyvateľov: 4 500 000 (v r. 2000)

Hlavné mesto: Záhreb – 727 000 obyv.

Úradný jazyk: chorvátčina

Národnostné zloženie: Chorváti 82%

Srbi 10%

Bosniaci 1%

Maďari 1%

Slováci 0,1%

iní 6%

Náboženstvo: rímskokatolícke 80%

protestantské 9%

pravoslávne 10%

islam 1%

Štátny sviatok: 30.máj (Deň samostatnosti – 30.5.1991)

Vznik Chorvátska

Príchod Slovanov na Balkán môžeme sledovať podľa byzantských kroník. Záznamy hovoria, že po roku 500 sa už väčšina územia bývalých rímskych provincií Ilýria, Moézia, Trácia a Macedónia ocitla v slovanských rukách. Samotný kmeň Chorvátov prišiel o niečo neskôr z oblasti Bieleho Chorvátska, ktoré sa rozprestieralo na území dnešného južného Poľska a sčasti dokonca na území východných Čiech. Chorváti sa usadili pri mori v Dalmácii a odtiaľ začali rozširovať svoje panstvo a vtláčať svoje meno okolitým príbuzným Slovanom. Na rok 845 sa datuje vznik prvého samostatného chorvátskeho štátu na čele s Trpimírom a v roku 864 bolo založené biskupstvo v Nine. To bol zároveň čas cyrilometodskej misie u nás v Svätoplukovej ríši a v Koceľovom Blatenskom kniežatstve. Práve z Blatnohradu sa dostala k Chorvátom hlaholika. Chorváti si udržali toto slovanské písmo najdlhšie – až do 15. storočia sa používala na zápis chorvátskeho jazyka, a to nielen pre bohoslužobné účely, ale i na písanie bežných mestských kroník, literárnych diel či hospodárskych záznamov. Hoci ju neskôr nahradila latinka, v Chorvátsku vychádza niekoľko novín a časopisov tlačených hlaholikou dodnes.

Personálna únia s Uhorskom

Chorvátske kráľovstvo sa s konečnou platnosťou ustanovilo korunováciou Demetra Zvonimíra v roku 1075, no už v roku 1102 sa uhorský kráľ Koloman stal kráľom Chorvátska a Dalmácie. Začala sa tak personálna únia Chorvátska s Uhorskom, ktorá trvala až do roku 1918. Na rozdiel od Slovenska si Chorvátsko zachovalo vnútornú samosprávu a vlastný snem. O to ťažšie na Chorvátov doľahli útoky osmanských Turkov, keď od 15. storočia postupne stratili viac ako polovicu územia, na ktorom sa usídlili islamizovaní Bosniaci a pravoslávni Srbi. Zároveň nastal hromadný útek Chorvátov na

sever. Zastali až na území juhozápadného Slovenska a južnej Moravy. Mnoho dedín v okolí Bratislavy založili a osídlili práve Chorváti – Devínsku Novú Ves, Lamač, Dúbravku, Rusovce, Čuňovo či Chorvátsky Grob.

Po víťazstve nad Turkami a po prehraní napoleonských vojen nastali aj pre Chorvátov nové časy. Zdvihlo sa národné obrodenie a vzniklo ilýrske hnutie. Generácia chorvátskych vlastencov 19. storočia úzko spolupracovala s našimi štúrovcami – napr. mysliteľ Ljudevit Gaj čo vojvodca bán Jelačić. Výsledkom ilyrizmu bolo o.i. aj zjednotenie chorvátskeho a srbského spisovného jazyka. Po drámach, víťazstvách a porážkach v revolučných rokoch 1848-49 sa tento proces na čas utlmil, no nebolo ho možné už zastaviť. V roku 1918 po rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie vzniklo kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktoré onedlho dostalo meno Juhoslávia.

Juhoslávia a dve chorvátske republiky

Pohnutá história Chorvátska v 20. storočí sa začala i skončila vojnou. Po prvej svetovej vojne a vzniku Juhoslávie sa Chorváti ocitli v novom mnohonárodnostnom štáte, ktorému tentokrát vládla srbská kráľovská dynastia. Začali sa množiť rozpory, ktoré vyústili počas druhej svetovej vojny do vzniku samostatnej Chorvátskej republiky na čele s Ante Paveličom. Na druhej strane frontu bojoval v partizánskom hnutí druhý Chorvát – Josip Broz Tito. Víťazstvo partizánov, zánik monarchie a vznik novej federalizovanej Juhoslávie znamenal pre Chorvátov ďalšiu celkom odlišnú situáciu. Titova Juhoslávia bola relatívne stabilným celkom, ktorý si budoval vlastnú verziu socializmu. Neprežila však dlho Titovu smrť. V roku 1991 vyhlásilo Chorvátsko opäť samostatnosť, na čo sa rozohrela chorvátsko-srbská vojna. Tragické udalosti pokračovali vojnou v Bosne a v Kosove a prekročili prah 21. storočia. Druhá Chorvátska

republika si však postupne dokázala ubrániť svoje jestvovanie. Do nového tisícročia vstúpili Chorváti vo vlastnom štáte.

Nové tisícročie

Po ukončení bojov v chorvátskom pohraničí a v Bosne sa začínajú pomaly normalizovať aj chorvátsko-srbské vzťahy. Bratovražedné vojny medzi Slovanmi na Balkáne ale nadhlo poškodili myšlienku slovanskej vzájomnosti, vďaka ktorej sa južné slovanské národy v minulosti oslobodili od tureckej i rakúsko-uhorskej nadvlády. Rozporuplné zahraničné zasahovanie do udalostí a prítomnosť cudzích vojenských jednotiek v oblasti dodnes komplikujú uzatvorenie tejto dejinnej kapitoly. Bude závisieť iba od Slovanov samotných, či si uvedomia spoločné korene a spolupatričnosť a sami postupne opäť nájdu cestu k sebe. Tentokrát však už v širších európskych a celoslovanských súvislostiach. Chorvátsko, ktoré leží medzi Jadranom, Balkánom a Strednou Európou, môže mať v tomto procese významné postavenie.

SLOVANSKÉ LETOPISY

Slovo ako životná sila – 4. časť

Mgr. Maroš Puchovský

V predchádzajúcich častiach nášho seriálu sme sa dostali až po koniec Svätoplukovej ríše. Koniec jedného kruhu však zároveň znamenal začiatok nového. Srdce svetadielu sa napriahlo na nový úder. Vari ani netušíme, aké hlboké korene to sú. Pretože napriek všetkému udržali podstatu národa a neprerušeny tok slovenského jazyka.

Skôr, ako začneme naše rozprávania, pripomeňme si legendu o Svätoplukovi, ktorú nám zachovala Kosmova kronika z 12. storočia. V prekrásnej metafore tu panovník, zasiahnutý sebapoznaním, zakopáva meč a vnára sa do duchovného sveta. Jeho rozhodnutie je akoby obrazom osudu celého národa:

Svätopluk zmizol v streda svojho vojska a nikdy viac sa neukázal. Popravde sa však vtedy spamätal, lebo mu prišlo na um, že neprávom a akoby v zabudnutí na dobrodenie proti svojmu pánovi, cisárovi a kmotrovi Arnulfovi zdvihol zbrane, keďže si podmanil nielen Čechy, ale aj iné krajiny až po rieku Odru z tejto strany, smerom k Uhorsku až po rieku Hron. Dojatý ľútosťou, za tmavej polnoci nikým nezbadaný vysadol na koňa, preklusal cez svoj tábor a utiahol sa na miesto ležiace na svahu vrchu Zobora, kde kedysi traja pustovníci v rozsiahlom a ľudom neprístupnom lese s jeho prispením

a pomocou postavili kostol. Keď tam prišiel, na odľahlom mieste zabil koňa a svoj meč ukryl v zemi a na úsvite dňa prišiel k pustovníkom. Tí nepoznali, kto je, bol totiž ostrihaný ako mních a oblečený v pustovníckom rúchu. A kým žil, nebol nikým poznaný, iba keď vycítil, že už umrie, vyzradil o sebe mníchom, kto je, a hneď zomrel.

Jeho ríšu krátky čas spravovali jeho synovia, no nie veľmi šťastne. Sčasti ju zabrali Maďari, sčasti východní Nemci, sčasti ju Poliaci až do základu nepriateľsky vyplienili.

Svätopluk teda zakopal svoj meč a utiahol sa do pustovne. Ale meč v zemi ostal a čaká na toho, kto ho opäť zdvihne.

Aký bol teda osud nášho národa po Svätoplukovom odchode? Čo stratil a čo významné si zachoval?

Vari to najvýznamnejšie, čo si náš národ zachoval, bol jazyk. Slovenčina sa vyvíjala nepretržite, ba práve v 10.-12. storočí nadobudla črty, ktoré ju charakterizujú dodnes.

Takto o tom píše Prof. Rudolf Krajčovič v diele Svedectvo dejín o slovenčine:

„Po historicko-jazykovom spracovaní svedectiev dávnych čias otvoril sa pred nami priam kronika o najstaršom období vývinu slovenčiny. Dočítame sa v nej, že v 10. storočí sa stará slovenčina natrvalo odpútala od svojho praslovanského základu. Najprv spolu so staročeskou a staropolskou oblasťou zánikom polosamohlások (tzv. tvrdých a mäkkých jerov) sa odlíšila od susedných slovanských oblastí. Potom spolu so staročeskou oblasťou stratou nosových samohlások (tzv. nosoviek) sa odlíšila do staropolskej oblasti, kde sú nosovky dodnes.

Napokon zachovaním rozdielu dz : z v slovách typu medza : peniaz sa ešte v 10. storočí odlišila i od oblasti staročeskej (tu bolo už v 10. storočí iba z, dnes mez, noze, peníz) i staropoľskej (tu bolo iba dz, dnes miedza, nodze). Ďalej sa v nej dočítame, že v nasledujúcich storočiach sa medzi starou češtinou a slovenčinou natrvalo ustálili rozdiely v prípadoch těžko, ulice: t'ážko, ulica, resp. neskôr aj rozdiely typu cizí : cudzí, atď. Okrem toho sú v nej svedectvá o zmene g na h a o ustálení jedného tvrdého r, na rozdiel od českého r : ř a poľského r : rz. Z vnútorných diferenciačných zmien je doložený priebeh zmeny d' na dz, t' na c v západnej a východnej slovenčine a počiatky zmeny dlhých samohlások na dvojhlásky.“

Oproti cyrilo-metodskému obdobiu, keď na našom území vznikli skvosty celoslovenského písomníctva ako Proglas či Panónske legendy, máme od 10. storočia len čriepky textov. A predsa sa dá z nich rekonštruovať vývoj slovenského jazyka.

(Pokračovanie)

Tatrín a matica slovenská

Michal Eliáš

Pred 160. rokmi 27. augusta 1844 zišli sa niektorí slovenskí národovci do Liptovského Sv. Mikuláša a ohlásili: „Považujúc opustený stav slovenského národa a obzerajúc sa na počínanie nejedných, ktorí by radi na úhore našom sami orali, sami siali, sami žali – zriekli sme sa mnohí Slováci, že musíme niečo pred seba vziať, čo by ku národnému nášmu zveľadu smerovalo...“ – založili literárny spolok pre vydávanie slovenských kníh a podporu študujúcej mládeže **Tatrín**. O 19 rokov neskôr (1863) vznikla **Matica slovenská**.

Kultúrne spolky mali v živote Slovákov osobitne dôležitú úlohu. V čase keď Slováci nemali svoju samostatnosť, vyčlenené svoje vlastné územie, svoju šľachtu a dostatočne silnú buržoáziu ako vedúcu silu v procese formovania sa národa, kultúra a literatúra rozkladne pôsobila na feudálny poriadok, upozorňovala na národnú osobitosť Slovákov a zdôrazňovala ich národnú jednotu. Utváranie národnej kultúry malo však veľké prekážky – okrem hospodársko-spoločenských – bola to neexistencia vlastného spisovného jazyka, podľa vtedajších predstáv hlavného znaku samobytnosti národa. Problematika zjednocovania slovenských národných síl ako aj otázka utvárania kultúrnych organizácií je zložitá. Od vzniku Slovenského učeného tovarišstva na konci 18.storočia všetky spolky katolíkov či evanjelikov sledovali túto kultúrnu spoluprácu i keď mali odlišnosti v riešení otázky spisovného jazyka i v niektorých iných aspektoch. Samostatnou otázkou bola snaha o utvorenie celonárodného spolku – MATICE SLOVENSKEJ – ktorú môžeme sledovať od roku 1827, hneď po založení Matice srbskej. Na vtedajšiu profiláciu myšlienky Matice vplývali najmä Karol Kuzmány a Alexander Boleslavín Vrchovní. Ich návrhy sa však neuskutočnili. Za zrušenú **Spoločnosť česko-slovanskú** štúrovci utvorili **Ústav slovanský**, ktorý sa snažil plniť isté celonárodné úlohy – zaviesť spisovný jazyk, vydávať noviny, organizovať petície. Po rozbití Ústavu prišlo k utvoreniu Tatrína. Napriek dlhodobej príprave štúrovci neutvorili Maticu. Vedeli, že v čase vyostrených útokov na slovenské inštitúcie Maticu nepovolila utvoriť, preto zriadili Tatrín, ktorý pôvodne ako súkromná spoločnosť mal existovať bez úradného potvrdenie stanov. Tieto dve inštitúcie majú v svojom účinkovaní veľa spoločného, ale i rozdielneho.

Spoločný mali hlavný cieľ – vydávanie kníh v slovenčine a podporu mládeže. Pravda, neboli len vydavateľskými spolkami, mali širšie poslanie. Boli prvými „*Jednotami milovníkov národa a života slovenského*“. Národná orientácia Tatrína i Matice bola trňom v oku úradom, pre ňu nepotvrdili stanovy Tatrína (účinkovali

štyri roky bez ich potvrdenia) a po dvanástich rokoch účinkovania Matice stala sa príčinou jej zatvorenia.

Hlavným poslaním Tatrána i Matice bolo vydávať slovenské knihy a nimi podporovať národné povedomie. Ich vydavateľské zámery boli široké – knihy vedecké, školské, pre ľud i vzdelané vrstvy. Pri oboch z vydaní boli vylúčené spisy náboženské a cirkevné. Tatrán mal širšie zámery – mal vydávať aj dobré preklady. Matica prekladovú literatúru nemala vydávať. Mala však nepomerne bohatšiu vydavateľskú činnosť. Kým Tatrán za štyri roky pôsobenia vydal päť kníh, z nich štyri boli jazykovedné: Hodžovo: Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo – jadrné zdôvodnenie slovenčiny, normotvorné dielo L. Štúra Nauka reči slovenskej a dve jazykové práce Hodžu Větin o slovenčine a Epigenes slovenicus. Matica za dvanásť rokov účinkovania vydala 42 kníh a 40 menších tlačí. K vydavateľskej činnosti Tatrána treba prirátat' aj veľký päťtisícový náklad revolučných Žiadostí slovenského národa zo zhromaždenia v L. Mikuláši 10.mája 1848, ktorým ukončilo svoju činnosť.

Organizátori Tatrána Matice slovenskej si uvedomovali dôležitú úlohu oboch spolkov pri ustálení spisovnej slovenčiny. V návrhoch stanov Tatrána sa uvádzalo jednoznačne, že jeho úlohou je vydávať knihy – podľa prvej verzie „*v čisto slovenskom nárečí spísanie*“ a v druhej verzii (už po uzákonení štúrovčiny) „*v reči slovenskej spísanie*“. V čase vzniku Matice otázka spisovného jazyka bola už vyriešená., jej valné zhromaždenie prijalo vyhlásenie, že prijíma za svoju spisovnú reč slovenčinu upravenú Martinom Hattalom. Zásluhou Tatrána bolo, že v auguste 1847 na jeho sednici v Čachticiach stretlo sa 58 osôb, 15 katolíckych kňazov reprezentantov bernolákovčiny a 43 evanjelických reprezentantov štúrovčiny a dohodli sa na spoločnom užívaní slovenčiny upravenej v roku 1851 a kodifikovanej Martinom Hattalom. Stretnutie v Čachticiach sa udialo rok po vyjdení Kollárovho panfletu *Hlasové*

(1846) – útok proti slovenčine ako spisovnému jazyku. V tom čase bol Tatrín jediným ústavom, ktorý zjednocoval všetkých Slovákov bez rozdielu generačného, konfesijného i regionálneho.

Spoločnou úlohou oboch spolkov bola podpora mládeže – študentov, umelcov, remeselníkov – priemyselníkov. Rozdiel bol v množstve vyplatených podpôr. Tatrín za štyri roky účinkovania vyplatil 607 zlatých, čo predstavovalo takmer jednu tretinu jeho príjmov. Ročne to bolo okolo 150 zlatých. Matica každoročne poskytovala okolo 700 zl. štipendií a podpôr jednotlivcom a okrem toho dávala podporu slovenským gymnáziám. Matica mala nepomerne väčší majetok. Už pri svojom vzniku mala vyše 94000 zlatých, z ktorých bola asi tretina v hotovosti, kým majetok Tatrína za štyri roky nepresiahol 1800 zl., z nich dal 1044 zl. za knižné vydania. Rozdiel bol v hospodárení Tatrína a Matice. Tatrín celý svoj majetok využíval na účinkovanie, Matica slovenská ako ostatné slovenské Matice na svoju činnosť mohla použiť len úroky z majetku.

Obe inštitúcie boli národnými spolkami, ktoré mali svojich členov po celom Slovenskom i mimo neho. Počet členov Matice bol neporovnateľne väčší. Tatrín založilo 23 osôb (na jeho čele stál M.M. Hodža) a počet jeho členov nepresiahol stovku. Matica už pri svojom vzniku mala 984 členov (zakladajúcich, riadnych a ročných) a vyše 2500 podporovateľov. Celkový počet matičných členov dosiahol 1200 a počet podporovateľov vo všetkých matičných zbierkach presiahol 14000 osôb, a preto aj jej dosah – význam pri zjednocovaní národného spoločenstva bol neporovnateľne väčší. Tatrín však vznikol o 19 rokov skôr a v svojej dobe pre Slovákov plnil nezastupiteľnú úlohu.

Medzi účinkovaním Tatrín a Matice boli aj iné odlišnosti. Napríklad Tatrín bojoval ešte za striezlivosť, do svojho organizmu včlenil aj spolky miernosti. Matica už nie, nebolo to potrebné. Výber za člena Tatrína bol prísnejší ako za člena Matice – nového člena

musel odporúčať aspoň jeden člen a prijímalo ho valné zhromaždenie – sednica . Ak „zanedbal povinnosti člena“, vylúčili ho zo spolku. V Matici sa nevyžadovalo odporúčanie a nevylučovalo sa z jej radov. Ani jeden spolok nemohol mať svoje miestne organizácie – miestne odbory, úlohu organizátorov v jednotlivých mestách – zbieranie členských príspevkov, rozpredávanie kníh - zabezpečovalo v Tatríne 15 „stálcov“, v Matici 69 „jednatel'ov“.

Matica plnila viac úloh ako Tatrín. Organizovala zbieranie kníh, archívnych a múzejných zbierok i starožitností a v roku 1870 zriadila v odkúpenej budove prvé slovenské múzeum. Riadila vedecké odbory a vydávala prvý slovenský vedecký časopis LETOPIS MATICE SLOVENSKEJ. Ako celonárodný spolok plnila aj reprezentačnú funkciu, nadviazala a udržiavala spoluprácu so slovanskými Maticami, kultúrnymi spolkami a vedeckými inštitúciami – v rokoch 1863 – 1875 nadviazala styky s 33 inštitúciami slovanských i neslovanských národov.

Môžeme konštatovať, že Tatrín bol dôstojným predchodcom Matice, položil základy spoločného postupu slovenských katolíkov a evanjelikov, plnil viacero úloh, ktoré Matica rozvinula do väčších rozmerov. Vo svojom účinkovaní mali viacej zhodných i rozdielnych prvkov daných dobou, politickým vývojom, aktuálnymi kultúrnymi potrebami. Vo svojej dobe boli najdôležitejšími kultúrnymi spolkami plniacimi aj významné politické úlohy – zaslúžili sa o rozvoj slovenského národného povedomia.

SLOVANSKÉ SLOVO

Teror a terorizmus

sú prinajmenšom také staré javy, aký starý je ľudský zápas o moc a majetky. Už Starý zákon uvádza napríklad vyvraždenie všetkých obyvateľov Jericha po jeho dobytí Izraelitmi, či vyvraždenie všetkých novorodencov na príkaz kráľa Herodesa. Klasickým obdobím teroru a terorizmu sú aj dejiny rímskeho cisárstva s hrôzovládou Caligulu či s krutým figľom Nera, ktorý dal podpáliť Rím, aby pod touto zámienkou mohol prenasledovať a vraždiť kresťanov. Podľa jeho príkladu potom Adolf Hitler, ktorý sa 30.1.1933 stal nemeckým kancelárom, už 27. 2.1933 použil požiar Ríšskeho snemu na zriadenie prvých koncentračných táborov pre nemeckých komunistov a sociálnych demokratov a na zavedenie nacistického štátneho teroru v jeho najbrutálnejších a najkrvavejších podobách. Novodobým uplatnením štátneho terorizmu aj v podmienkach mieru bolo potom napríklad zavraždenie P.Lumumbu za spolupráce tajných služieb Belgicka a USA, či zavraždenie J.F.Kennedyho (vyšetrené, zdokumentované, ale štátnymi orgánmi USA utajené !) a neskôr aj zavraždenie jeho brata Roberta. Podobných hanebných príkladov štátneho terorizmu po druhej svetovej vojne sú však vo svete stovky, ak nie tisíce.

V poslednom čase sa však frázy teror a terorizmus stali akýmsi módnym hitom a oháňajú sa nimi hlavne teroristickí diktátori a veľmocenský uzurpátori moci. Tieto pojmy pritom nielen zámerne zahmlievajú, ale hlavne cieľavedomo zamieňajú následky za príčiny a obeť za páchatel'ov. Ani slovníkové príručky však tieto pojmy nedefinujú celkom presne. Napríklad Slovenský náučný slovník

(Bratislava 1932) definuje teror ako hrôzovládu, encyklopédia Beliana (Bratislava 1993) ako násilné zastrašovanie a hrôzovládu. Slovník cizích slov (Praha 1966) rozširuje tieto definície o *psychický nátlak* na odporcov (dnes sa vykonáva hlavne masívnym dezorientovaním a balamútením obyvateľstva prostredníctvom elektronických i tlačných médií a nazýva sa kulantným anglickým výrazom *brain washing*) a o *individuálny teror*, ktorý pripisuje radikálnym, anarchistickým a fašistickým skupinám (aká to dojímavá zhoda komunistickej argumentácie s dnešnou liberálno-demokratickou!) a označuje ho za nezlučiteľný s marx-leninskými princípmi triedneho boja. Všetky uvedené poučky sa však vyhýbajú definovaniu podstaty a hlavných podôb teroru a terorizmu.

Okrem vnútroštátnych podôb skutočného terorizmu (ako je napríklad zápas medzi náboženskými sektami či nelegálny boj o získanie politickej moci v štáte, o metódach vydierania peňazí terorom či kriminálnych skutkoch psychopatov ani nehovoriac) najrozšírenejšou a na obete najničivejšou formou teroru a terorizmu je *veľmocenský terorizmus*. Sú to predovšetkým veľmocenské agresie a vojny o ovládnutie cudzích surovínových zdrojov a o získanie a zabezpečenie zahraničných odbytísk. Pritom 20. storočie prinieslo do ich stratégie aj celkom nový prvok – teroristické bombardovanie civilného obyvateľstva na zlomenie odporu protivníka. Nacisti ho uplatnili od samého začiatku a mestá Guernica, Varšava, Amsterdam, Belehrad, ale aj Londýn a Coventry sú iba hlavnými symbolmi nacistického veľmocenského terorizmu. Ale aj stratégia USA už od začiatku 30. rokov minulého storočia rákala s leteckým terorizovaním civilného obyvateľstva protivníka. Ťažké bombardéry B-17 a neskoršie B-29 a B-52 boli konštruované hlavne na tento účel a tak boli aj v prevážnej miere použité. Teroristické veľkoplošné bombardovanie nemeckého civilného obyvateľstva sa oficiálne začalo v júli 1943 a zničenie Berlína, Drážd'an, Hamburgu a desiatok ďalších nemeckých miest so stotisícami civilných obetí a napokon aj atómové vyhubenie Hirošimy a Nagasaki sú tiež len hlavnými

symbolmi tohto teroru – o terorizovaní obyvateľstva Vietnamu v rokoch 1961-1973 americkými kazetovými a napalmovými bombami s miliónom civilných obetí ani nahovoriac. Ani nedávne porobenie Juhoslávie, Afganistanu a Iraku sa neuskutočnilo vojenskou porážkou ich ozbrojených síl, ale sebaobrana týchto štátov bola zlomená práve teroristickým bombardovaním a raketovým ostreľovaním ich civilného obyvateľstva.

Osobitnou formou veľmocenského teroru a terorizmu sú *zástupné vojny a občianske vojny*, cielene vyvolané a živené priamo na štátnom teritóriu, v bezprostrednom susedstve, či v záujmovej sfére potenciálneho veľmocenského alebo ekonomického konkurenta – obyvatelia Iránu, Iraku, Afganistanu, Čečenska či stredoamerických a juhoamerických „banánových republík“ by o týchto formách veľmocenského teroru a terorizmu dozaista vedeli veľa povedať.

Týchto druhov a prejavov najmasovejšieho teroru a terorizmu si však súčasní politickí lídri a ich mediálni sluhovia nevšímajú. Naopak, legitímny odpor a sebaobetavý odboj občanov štátov, okupovaných cudzou mocnosťou, znevažujú novogoebbelsovským sloganom „terorizmus“ – a chcú, aby sa podľa toho s nimi aj zaobchádzalo. Boli to totiž práve nacisti, ktorí ako prví nazvali všetkých odbojárov, partizánov a povstalcov proti nemeckej okupácii goebbelsovským zavádzajúcim a dehonestujúcim výrazom „*banditizmus*“ a „*banditi*“. Podľa tohto sloganu boli pre nacistov rovnakými „banditmi“ tak atentátnici na Reinharda Heydricha, ako aj vojaci SNP a všetci odbojáři proti nemeckej okupácii v celej Európe - a podľa toho sa s nimi ako s banditmi aj zaobchádzalo!

Aceptovaním tejto nacistickej cielenej zámieny následkov za príčiny a obetí za páchatel'ov, ale hlavne používaním neonacistického sloganu „*terorizmus*“ a „*teroristi*“ na znevažovanie a následné brachiálne prenasledovanie príslušníkov legitímneho odboja obetí

veľmocenského teroru, by sme sa však dostali už za hranice zdravého ľudského rozumu a hlboko pod úroveň ľudskej morálky, ktorá robí zo živočíšneho druhu homo sapiens skutočného človeka !

Július Handžárik

Kar i kat (úra) parlamentnej demokracie

Pavol Janík

Krycím názvom súčasných mocenských pomerov je parlamentná demokracia. Zaostríme svoj zrak z tohto hľadiska na inštitúciu stelesňujúcu samu podstatu aktuálneho spoločenského systému, teda na slovenský parlament. Už letný pohľad na zoznam poslancov Národnej rady Slovenskej republiky prezrádza, že zo 150 členov zákonodarného zboru je asi 15 všeobecne známych osôb a osobností, pričom ich medializácia má spravidla obskúrne dôvody a preto aj ich popularita je primerane kontroverzná s relatívne vyrovnanou mierou zbožňovania či zatracovania. Zvyšných 135 poslancov sú neznámi a bezvýznamní ľudia. Od tejto frapantnej skutočnosti sa odvíja karikatúrna kvalita našej parlamentnej demokracie. Zoskupenie vyššie uvedených psycho-sociálnych typov rozhoduje o osude miliónov občanov Slovenskej republiky. Tak Pán Boh nám pomáhaj!

Ak k predchádzajúcej totalitnej politickej praxi patrili straníci na všetkých zodpovedných miestach (rozumej členovia Komunistickej strany Československa), k dnešnej demokratickej praxi opäť patria straníci na všetkých zodpovedných miestach (rozumej) členovia súčasných parlamentných politických strán).

Slovensko a jeho literatúra v 20.storočí prežili rakúsko-maďarskú monarchiu (to bol – napriek aktuálnej idylickej propagande – totalitný systém ako remeň), vydržali aj špecifické národnostné príchute a sociálno-ekonomické atribúty demokracie počas prvej

Československej republiky, zniesli ďalšie dve protichodné totality pronacistického vojnového Slovenského štátu a prosovietskeho povojnového Československa. Z tejto skúsenosti vyplýva nádej, že hádam prežijeme aj súčasnú karikatúru parlamentnej demokracie.

Pohrobkovia najstaršej z predchádzajúcich totalít sú dnes sústredení predovšetkým v SMK, pohrobkovia druhej z uvedených totalít sú sústredení najmä v KDS, pohrobkovia najmladšej z doterajších totalít sú v rozličnej miere rozptýlení vo všetkých ostatných subjektoch zastúpených v NR SR. Podobne vyzerá parlamentný rozptyl pohrobkov Vladimíra Mečiara.

Pri tomto mene sa trochu pristavme a pozrime sa naň optikou všeobecne rozšírených vnútropolitických a zahraničnopolitických schém. Ich podstatu vyjadruje aj nasledujúca analýza z pera Stanislava Holubca (Výměna elit, Futura, Praha 2002): „Typickou ukázkou restaurace postkomunistických elit byl Mečiarův režim na Slovensku, Miloševićův v Jugoslávii, Ilioescův v Rumunsku či Lukašenkův v Bělorusku. S těmito režimy musely prozápadní elity velice ostře bojovat. Zatímco politická koncepce prozápadních elit obsahovala ekonomickou liberalizaci a prozápadní orientaci zemí, snažily se elity postkomunistické získat přízeň občanů své země nacionalismem a sociálněji orientovanou ekonomikou.

Pokud získala ve volbách většinovou podporu postkomunistická elita a ujala se vlády, byla nucena vést permanentní střetnutí s ostatními (kulturními, mediálními, ekonomickými) elitami své země. V tomto boji byla značně znevýhodněna, neboť její postavení bylo ohrožováno pravidelnými volbami, zatímco ostatní elity nikdo odvolat nemohl. Politická elita mohla pouze sahat (a také sahala) nedemokratickým mechanismům, kterými prodlužovala své trvání. Jejím typickým krokem bylo např. potlačování svobody tisku, dosazování vlastních lidí na vlivná místa a skrytá spolupráce s organizovaným zločinem. Jednou však musela tlaku ostatních (a západem podporovaných) elit své země podlehnout. Tak byl také

svržen režim Mečiarův, Miloševičův či Iliescův. Tyto režimy si netroufily zlomit moc konkurenčních elit otevřeným zřeknutím se demokracie (tak jak to učinilo Bělorusko) a proto prohrály. Lukašenko sice vyhrál, ale zaplatil příliš vysokou cenu v podobě mezinárodní izolace Běloruska.“

Súčast'ou trpkkej paradizácie dejín a čierneho zhumornenia politiky je prípad vynikajúceho publicistu a elitného intelektuála Jerguša Ferka, ktorý sa nielen ako šéfredaktor denníka Koridor postavil na politickú platformu blízku vtedajšej politickej orientácii Hnutia za demokratické Slovensko. Jeho život predčasne ukončila zákerná choroba. Zhodou okolností a zásluhou jeho brata spisovateľa Andreja Ferka som mal historickú príležitosť pracovať pod jeho vedením v uvedenom periodiku v čase, keď vrcholil národno-emancipačný proces slovenskej spoločnosti. Šokujúcou skúsenosťou pre mňa ako pre neskoršieho tajomníka Spolku slovenských spisovateľov bol pred niekoľkými rokmi pokus získať sponzorské prostriedky na posmrtné vydanie jeho knihy Maďarské (seba)klamy. Oficiálnymi listami SSS sme oslovili o.i. všetkých vtedajších poslancov NR SR za HZDS. Jeden z nich mi pri osobnom rozhovore povedal, že je to z našej strany trápne a nevhodné. V každom prípade na edičný projekt sme touto formou získali príspevok iba od profesorky Kataríny Tóthovej vo výške 1000,- Sk (slovom jedentisíc slovenských korún). Napokon pomohol sponzor, ktorý si neželal byť menovaný.

Naliehavým problémom ďalšieho vývoja teda ostáva otázka, či slovenská národná kultúra a osobitne literatúra, ktorá doposiaľ prežila v podmienkach viacerých štátnych útvarov a protichodných politických režimov, prežije aj v podmienkach vlastného, ale očividne odcudzeného národného štátu, ktorého mocenským elitám zreteľne chýbajú elementárne znaky osobnej kultúry a kultúrnosti.

Globálna ekonomika - ohrozenie národných štátov a ich kultúr?

II. časť

Jozef Mravík

So zreteľom na fakty uvedené v predchádzajúcej časti „vnímate i celosvetový dialóg o dvoch scenároch vývoja sveta, ktoré sa metaforicky označujú ako scenár „Davosu“ (podľa Európskeho fóra, ktoré sa schádza v Davose) a scenár „Porto Alegre“ (podľa sociálneho fóra, ktoré sa stretlo v Brazílskom meste Porto Alegre).

Z prvého scenára je obava, že ekonomická integrácia smeruje k posilneniu moci nadnárodných spoločností, že ide o neoliberalný – globalizačný proces riadený *zhora* tak, aby posilnil súčasné centrá moci, ktoré už kontrolujú nadnárodné spoločnosti.

Existujúci trend: *bohatí sa stávajú bohatšími a chudobní chudobnejšími* pretrváva. Tento rast nerovnosti hrozí sociálnym konfliktom veľkého celosvetového rozsahu, preto dialóg musí viesť ku konštruktívnemu presmerovaniu celosvetového vývoja, k podieľaniu sa na moci i širokých vrstiev obyvateľstva i všeobecným zastúpením volených orgánov štátov na riadení globálnych a univerzálnych záležitostí ľudstva.

V druhom scenáre sa uplatňuje názor, že globalizácia je proces, ktorý vo svojej podstate prichádza *zdola*, zúčastňujú sa ho, alebo sú mu vystavené najširšie vrstvy obyvateľstva, preto musia mať aj legitímne právo ovplyvňovať jeho smerovanie. Ide o to, aby tzv. proces demokratizácie nebol nástrojom na obmedzovanie až negovanie podstaty demokracie, t.j. *nevylučoval z riadenia rádového občana, aby rešpektoval sociálnu spravodlivosť a základné občianske a ľudské práva*. Žiada sa, aby sa skončilo so stavom, keď riziká vývoja a záťaž investícií sa prenášajú na široké vrstvy obyvateľstva,

ale zisk si privlastňujú *investori*. Ich banky potom poskytujú pôžičky na verejný sektor, zdravotníctvo, infraštruktúru, vzdelávanie, bytovú výstavbu – prirodzene za vysoké úroky, ktoré opäť musí platiť verejnosť. Vytvára sa dojem, že ide o práva a legitimitu súkromného vlastníctva, ale v skutočnosti ide o nelegitímnu „tyraniu“ kapitálu a nadnárodných spoločností. Aj tu je jasné, že politické inžinierstvo je potrebné až nevyhnutné. Konsenzus na globálnej úrovni nie je ľahký, pretože obe tieto skupiny (alebo hráči o nový svetový poriadok) nemajú rovnocennú vybavenosť pre negociácie, ani inštitucionálnu, ani finančnú, ani vplyv na mocenskú infraštruktúru.

Napriek tomu, že voči scenárom globalizácie typu Porto Alegre sa vedie ostrá antipropaganda a obviňovanie z antiglobalizmu, Svetové sociálne fórum nie je podľa ich vyhlásenia proti globalizácii, ale je proti určitému typu globalizácie, ktorú nadnárodné spoločnosti, (a pomocou Davosu) uskutočňujú vo svoj prospech bez ohľadu na dôsledky pre široké vrstvy obyvateľstva. Demokracia je podmienená účasťou občanov na riadení vecí, ktoré sa ich dotýkajú. Za demokratický systém sociálne fórum nepokladá súčasný stav na svete pri ktorom pracujúci občania nemôžu ovplyvňovať rast nezamestnaností, rast chudoby, zatvárania závodov na ktorých existenčne závisia, jednostrannosť masmédií, ale i obmedzovanie práva verejného vystúpenia na ochranu svojich práv.

Sociálne fórum pozostáva z množstva ľudových hnutí, ktoré majú názor na to, čo potrebuje svet. Ale koncepcia „davoských majstrov sveta“ (termín „the master of universe“ pre davoské fórum použili londýnske noviny The Financial Times v čase komentovania predstáv o smerovaní sveta na Davoskom stretnutí) nechce dopustiť diškurz z iných širších pozícií. Euroatlantický centralizmus, spôsob westernizácie a kozmopolitizácie sveta z pozície éry modernizmu vyvoláva na svete viac odporu ako podpory. Na rozdiel od koncepcie nadnárodných spoločností, Sociálne fórum vyjadruje záujmy širších vrstiev obyvateľstva.

Sociálne fórum konštatuje, že nezamestnanosť a nezáujem o sociálne otázky a sociálnu spravodlivosť vedie ku narastaniu nespokojnosti a tým i potreby udržiavať mocou rastúcu politickú nestabilitu. Štátom sa potom predpisuje „udržiavanie poriadku“, silové potlačenie opozície, čo naopak vedie ku rastúcim nepokojom a konfliktom. V širšom globálnom dosahu sa udržanie poriadku v krajinách tretieho sveta viaže tiež s používaním mocenských, prípadne i militárnych nástrojov, čo pri súčasnej dostupnosti ku „globálnym, jadrovým, biologickým, alebo psychologickým zbraňami“, hrozí svetovým konfliktom. Preto Svetové sociálne fórum hľadá niektoré riešenia z tejto situácie. Je toho názoru, že tieto otázky treba riešiť v duchu dobrej vôle a porozumenia, ale i ústupu od hegemonizmu. Kritická analýza podporuje smerovanie ku nájdeniu východísk, ku politickému konštruktivizmu, k vytvoreniu želannej budúcnosti. Možnosť použitia zbraní hromadného ničenia, bakteriologických zbraní genetických manipulácií, pokles zodpovednosti za životy ľudí a podriaďovanie *Etosu sveta* parciálnemu, egoistickému globalizmu, ohrozujú samotný zmysel a prežitie Európy“ (Koloman Ivanička: Globalistika, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, Banská Bystrica 2002).

Transformačno-integračný model treba zmeniť

Spôsob uskutočnenej privatizácie v postsocialistických krajinách priniesol so sebou veľký výpredaj domáceho vlastníctva do zahraničia. Oprávnené sa poukazuje na pokles odvodov do štátnej pokladnice, rast negatívneho salda zahraničného obchodu a neúmerný rast štátnych dlhov. Ohrozená je funkčnosť celého verejného sektoru, ktorý trpí na nedostatok prostriedkov (zdravotníctvo, školstvo, kultúra, verejná doprava, verejná správa). V priebehu krátkeho času transformácie sa vytvorila vlastnícka štruktúra podobná štátom s neokoloniálnym systémom. Nastúpilo prelievanie ziskov do krajín kapitálových vlastníkov, ktorí sa honosne označili názvom *investori*.

Krajiny strednej a východnej Európy strácajú perspektívu ekonomického dobiehania krajín západnej Európy a hrozí im prepád do polohy trvalej periférie. Nastupuje práca v mzde, zanikajú, prípadne sa nebudujú aktivity s vysokou pridanou hodnotou. Rastie odkázanosť financovania verejného sektoru len z priameho daňového zaťaženia občanov, čo neúmerne zaťažuje pracujúcu časť obyvateľstva. Ak dnes ešte napr. Slovensko disponuje vzdelanostnou infraštruktúrou poskytujúcou možnosti dobrej profesionálnej a jazykovej prípravy, i vysokým počtom kvalifikovaných a jazykovo dobre pripravených mladých ľudí, hrozí ich strata, ale i nenávratnosť, pretože mladí ľudia sa budú usilovať naplniť svoje ambície odchodom do zahraničia a doterajšiu vzdelanostnú základňu už nebude mať kto vydržiavať. Za takýchto okolností je jasné, že transformačno-integračný model Európy je nevyhnutné zmeniť.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti vynára sa pred nami otázka: Je globalizácia ekonomiky príležitosťou na rozvoj alebo ohrozenie národných štátov a ich kultúr? Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá a nemôže byť ani jednoznačná. Napriek tomu by sme sa mali pozerať na veci racionálne. Nemali by sme prehliadať to, čo môže byť pre národné štáty užitočné, ale zároveň by sme nemali podceňovať ani to, čo ich môže ohroziť. Ohrozenie národných štátov a ich kultúr v dôsledku globalizácie ekonomiky, na ktoré upozorňuje stále rastúci počet odborníkov zaoberajúcich sa budúcnosťou a vývojom ľudskej spoločnosti a civilizácie, nadobúda špecifické rozmery s vytvorením Európskej únie (ďalej len EÚ) ako jednotného spoločenstva bez vnútorných hraníc so spoločným trhom.

Dnes sa veľa hovorí v súvislosti so zrušením hraníc vo vnútri EÚ, akoby išlo o zrušenie politických hraníc medzi jednotlivými štátmi EÚ. Ide tu o isté nepochopenie podstaty veci. Totiž nemožno si zamieňať dva rozdielne pojmy – vnútorné hranice (nadsúrodnej spoločnosti) a politické hranice (jednotlivých štátov vyššieho spoločnosti). Prečo? Nuž preto, lebo politické hranice sa zrodili v dôsledku historického a etnického vývoja, ktorý je potrebné

rešpektovať a sú výsledkom dlhodobého úsilia o národné zjednotenie. Ťažko by sme preto hľadali spôsob, ako ich vymazať. V predchádzajúcich obdobiach sa posúvali krvavými dobyvateľskými vojnami alebo manželstvami z rozumu. Pri výmene myšlienok, osôb a majetku by hranice v Európe mali byť čoraz menšou prekážkou. Pocit solidarity medzi národmi by mal zvíťaziť nad doteraz prekonanými rozdielnymi formami nacionalizmu. Tieto sa zaslúžili o to, že národné štáty si vytvorili vlastnú tradíciu a pevnú vnútornú štruktúru. Na starých základoch je potrebné vybudovať nové poschodie – nadnárodné, ktoré bude stáť na národných fundamentoch. Nebude potrebné zriekať sa slávnej minulosti. Nemôže ísť ani o splynutie štátov a vytvorenie akéhosi superštátu. Európske štáty sú historickou skutočnosťou a bolo by psychologicky nemožné ich zrušiť. Ich rôznorodosť je dokonca veľmi šťastnou skutočnosťou, a preto ich nemožno nivelizovať.

Zrejme nadchádza čas, keď si vo víchre globalizácie a pri nástupe komerčnej pakultúry musíme i na Slovensku ujasniť základné veci. Národné štáty existovali a budú existovať ako základné kamene hocijakej vyššej integrácie a globálneho zjednocovania. Európa a svet sú krásne, bohaté a kreatívne práve preto, že nie sú unifikované, ale polydimenzionálne, multikultúrne. Teda národný štát má okrem všeobecnej úlohy zabezpečovania spoločného dobra pre všetkých svojich občanov aj špecifickú úlohu strážcu národných tradícií, identity. Na druhej strane je národný štát javiskom pre aktivity všetkých partikulárnych záujmov, je dielom všetkých a slúži všetkým. Bez ohľadu na to, akého sú vyznania, stránickej príslušnosti, farby pleti, alebo akou rečou hovoria. Bez tejto všeludskej dimenzie nemôžu byť partnerom globalizujúceho sa sveta.

Spravodlivý rozvoj kultúry

EÚ, ktorá vznikla spojením krajín západnej Európy a ktorá sa 1. mája 2004 rozšírila o 10 nových členov, vytvára zároveň atraktívny

trh pre kultúrne produkty z celého sveta. Po rozšírení EÚ práve kultúrny trh môže sa stať ľahkou korisťou kultúr spoza oceánu, či už to bude vznikajúca globálna nadnárodná kultúra alebo americká či japonská kultúra. Kultúra európskych národov bude tiež znevýhodnená aj skutočnosťou, že v rámci ekonomickej a technologickej súťaže USA, Japonsko a Európa, je to práve Európa, ktorá ťahá za najkratší povraz. Nízka výkonnosť a slabá konkurencieschopnosť ekonomík krajín Európy či už západnej, strednej alebo východnej a ich slabé postavenie v rámci globálnej ekonomiky sa tak môžu v pomerne krátkom čase stať reálnou hrozbou pre kultúru jednotlivých štátov Európy. Môžeme sa potom stať svedkami takej skutočnosti, že EÚ síce reálne ako spoločenstvo európskych štátov a národov bude mať spoločný trh bez hraníc, ale však kultúru bude mať globálnu alebo americkú. Ekonomika, ktorá stála pri zrode projektu EÚ, sa tak môže stať hrobárom kultúr národov Európy.

Zmena v krajinách strednej a východnej Európy zo socialisticky plánovanej ekonomiky na kapitalistickú trhovú ekonomiku západoeurópskeho typu už prebieha, a to s veľkými dôsledkami pre obchod a priemysel, zamestnanosť, verejné financie (štátne dotácie) a služby, sociálne podmienky, atď. Tento vývoj môže nepriamo rozšíriť kultúrne možnosti a viesť k istej komercializácii. Prispôbovanie slovenského hospodárstva požiadavkám EÚ, ktoré sú obsiahnuté v Maastrichtskej zmluve (a v nasledujúcich dohodách), zvýšia tieto účinky a budú klásť dôraz na stabilitu cien, obmedzenie verejných výdavkov, ustálené výmenné kurzy, na jedinú a spoločnú menu - euro. S tým prirodzene súvisí aj potreba obmedziť verejné rozpočty a verejný sektor, čo má negatívny a ohrozujúci vplyv na oblasť kultúry; a to bude veľmi zásadná a bolestná zmena, na ktorú sa treba dôsledne pripraviť už aj preto, lebo vo všetkých bývalých socialistických krajinách v minulých rokoch existovala veľmi vysoká účasť štátu na financovaní kultúry. Nemožno podceňovať ani ten fakt, že znížená kúpyschopnosť tých,

ktorých sa dotkne tvrdé hospodárenie s verejnými prostriedkami, môže negatívne ovplyvniť schopnosť pracujúcich, dôchodcov, ale aj iných sociálnych skupín nášho obyvateľstva „nakupovať“ kvalitnú kultúru. Tá sa tak môže stať postupne luxusom, tovarom len pre majetných a ekonomicky slabšie obyvateľstvo bude môcť prijímať len nekvalitný komerčný kultúrny brak, čo sa zase následne objaví v celkovej kultúrno-spoločenskej úrovni krajiny a spätne dôjde k devastácii jej osobitného kultúrneho potenciálu. Tak ako rozvinuté krajiny Európy, aj Slovensko potrebuje otvorený a neredukovaný prístup všetkých svojich obyvateľov k zdrojom a hodnotám vlastnej kultúry a zároveň ku kultúram iných národov Európy a sveta.

Dávno je dokázané, že každý národ si chce zachovať kultúru. Zachovanie kultúry možno chápať jedine ako jej ďalší rozvoj, ako spoluprácu ponad hranice, ako európsky spoločné princípy, ale aj európsky akceptované odlišnosti, ktoré i z maličkostí robia veľké diferencie. Mali by sme sa preto zasadzovať za spravodlivú celoeurópsku kultúrnu politiku, ktorá by umožňovala koncepčný, plnohodnotný vývin a rovnoprávny rozvoj možností všetkých jednotlivých kultúr kontinentu. Aj celoeurópska kultúrna politika by mala byť natoľko pragmatická, aby vedela, že duch sa potrebuje materializovať aj vtedy, keď veje, kam chce. Cieľom perspektívnej kultúrnej politiky EÚ by mal byť zdravý vývin národných kultúr a kultúr národností, ich posilňovanie, a to jedinou apriórnu koncepciou, aby bol spravodlivý. Spravodlivý rozvoj je taký, ktorý sa nedeje na úkor iných. Európske zjednotenie by malo podporovať rozvoj všetkých špecifik a zvláštností kultúr európskych národov, ktoré tvoria základ bohatstva európskeho ducha. Takýto rozvoj sa môže uskutočňovať jedine ich vzájomnou konfrontáciou a zblížovaním. Ak sa niekomu výdavky na kultúru, vzdelanie a vedu vidia priveľké, mal by si uvedomiť, že tvorivý výkon sa vlastne nikdy neohodnocuje, pretože je neoceniteľný. Z činnosti učiteľov, vedcov, umelcov a ďalších tvorivých pracovníkov sa oceňuje iba úzko profesionálna zložka ich výkonu, tá tvorivá zostáva

nezaplatená. A preto výdavky na kultúru, vzdelanie a vedu nie sú subvencie, ale investície.

SLOVANSKÁ KULTÚRA

Film o štúrovcoch

Branislav Choma

Päťdielny film **Štúrovci** od scenáristu Jozefa Boba a režiséra Petra Mikulíka som dosiaľ málokedy videl úplne. Až teraz, keď som poriadne vnímal všetky diely, uvedomil som si, že je to film veľkej hodnoty pre našu kultúru, pre národnú výchovu a najmä pre náš dnešok, zmietajúci sa v hľadaní vlastnej identity a jej smeru do budúcnosti. Nielen že má dokumentárnu hodnotu, ale že je to i film, ktorý je urobený pútavo a neraz až strhujúco, dojemne, takže vháňa až slzy do očí.

Po drobnejších pokusoch, najmä po Príbeľskej vzbure Janka Kráľa, je to reprezentačné dielo, zobrazujúce nielen Ľudovíta Štúra, ale i viacerých jeho spolupracovníkov a nasledovateľov, teda podávajúce historickú panorámu romantických čias, akú sme dosiaľ o svojich dejinách nemali. Chvályhodné je, že Ľ. Štúr je tu zobrazený akoby svetovým zorným uhlom, teda v súkromných starostiach a mimovoľných láskach, ale predovšetkým ako vodca generácie a prebudeného národa: ako mladý Slovan, potom na nemeckých štúdiách, v pedagogickom postavení na lýceu a pri redigovaní prvých slovenských politických novín, na uhorskom sneme a na prvom slovanskom zjazde, napokon v revolúcii a po nej v modranskom zátiší a v tichej vychovávateľskej i autorskej práci. Významné ohniská Štúrovho života sa tu radia za sebou; k nim by sa nám ešte žiadalo priradiť pedagogický motív pri výchove srbských študentov na lýceu, z čoho sa odvíjalo jeho neskoršie hľadanie podpory

u srbského kniežaťa Obrenoviča; potom chýba nám tu jeho vzťah k Jankovi Kráľovi a k jeho ostrejšiemu nastoľovaniu zápasu chorvátskeho ilýrizmu, ku ktorému však L. Štúr nemohol mať kladné stanovisko, pretože vo svojich plánoch už zašiel ďalej od kollárovského panslavizmu, a napokon i jeho vzťah k inšpiračnému pôsobeniu byronistu Alexandra Boleslavína Vrchovského.

Tento päťdielny film, ktorého prvé štyri časti podávajú šírku štúrovského hnutia a piaty sa väčšinou zúžil na jedinečný život Štúra, mohol by mať aj šiesty diel v ktorom by sa vo fragmentoch študentského či tvorivého života zobrazilo ďalších lýceistov: Andreja Sládkoviča, Janka Kráľa, Jána Bottu, S.B. Hroboňa a možno aj Sama Chalúпку, Jonáša Záborského, Pavla Dobšinského, teda tých, čo sa pod Štúrovým vedením alebo z jeho podnetu, dostávali do kolobehu národného života a zohrali nemalú úlohu v širokom rozpätí hnutia. Škoda, že popri takých strhujúcich postavách, ako boli Štúr a Hurban, veľmi bledo vyznel M.M. Hodža, najmä jeho zakladateľská úloha v Tatríne, ale aj pri príprave Žiadostí slovenského národa, najmä ich prvého variantu z marca 1848, ktorého neblahý osud však spôsobil neskoršiu Hodžovu skromnosť a utiahnutosť. Preto bolo aj celkom nevhodné vložiť do filmu Hurbanovu výčitku Hodžovi: „Čo vy tu v Liptove robíte?“ Hodža toho urobil dosť už od predrevolučného pôsobenia a jeho spisu Dobruo slovo Slovákom súcim na slovo až po starosť o tatrínsku činnosť a vlastnú básnickú tvorbu.

Vo filme sa nedocenila ani významná liptovská línia Štúrovho pôsobenia: jeho cesty na Kriváň a k horlivým Lehotskovcom v Trnenci, potom aj použitie Guothových jazykových bádání pre svoje jazykovedné spisy a spisovný tvar slovenčiny. Vôbec filmu možno vyčítať, že ako štúrovský tmel nevyužil zápas o slovenčinu, a to takisto proti kralickým bibličtinárom ako proti bernolákovcom a napokon aj proti nežičlivým cirkevníkom a maďarským protivníkom. Štúrovský pohyb nebol iba národno-politický, ale aj spisovateľsko-jazykový, a táto druhá línia nebola primerane

akcentovaná. Teda ideový prístup v pomere k politicko-akčnému mal vyniknúť viac a prirodzene v zápase o jazyk. Z tohto pohybu mohol vyrásť aj filmový obdiv k štúrovskej tvorbe a jej problémom, čo spôsobovalo, že kralickí bibličtinári prepisovali svoje texty do štúrovskej slovenčiny.

Škoda, že vo filme sa hlbšie nezvýraznila slovenská pozícia proti reakčnej Viedni a revoltujúcemu Maďarsku. Ani úloha ruských slavistov nenašla vo filme opodstatnené miesto (predsa už roku 1842 Kalinčiak na podnet I.I. Sreznevského začal písať v rodnej reči zo „Svetojana“, a to výdatne pomohlo v ďalšom zápase o slovenčinu). Tento širší rozmer štúrovskeho hnutia v zápase o slovenčinu nám vo filme chýbal.

Knihy do vašej knižnice

Ján Bajánek, Dezider Banga, Rudolf Čižmárik, Milan Ferko, Ľudovít Fuchs, Igor Gallo, Marián Grupač, Daniela Hivešová-Šilanová, Gustáv Hupka, Michal Chuda, Pavol Janík, Teofil Klas, Vojtech Kondrót, Marián Kováčik, Eva Kováčová, Vlastimil Kovalčík, Milan Kraus, Teodor Križka, Milan Lechan, Ján Majerník, Vojtech Mihálik, Jozef Mihalkovič, Štefan Moravčík, Ján Motulko, Ondrej Nagaj, Ján Navrátil, Miroslav Pius, Dana Podracká, Vladimír Reisel, Jaroslav Rezník, Zlata Solivajsová, Pavol Stanislav, Vincent Šikula, Ctibor Štítnický, František Štraus, Ján Švantner, Viliam Turčány, Svetoslav Veigl:

IN SEARCH OF BEAUTY

An Anthology of Contemporary Slovak Poetry in English

(Translation James Sutherland Smith and Ján Bajánek; Editors Pavol Hudík and Ján Bajánek)

Bolchazy – Carducci Publishers, Wauconda, USA and CCW,
Bratislava 2004

Prameň národni zkušnosti

Nedávno vydalo nakladatelství „CCW“ v Bratislavě ve spolupráci s „Bolchazy-Carducci Publishers“ v USA antologii básní předních slovenských autorů v anglickém překladu, pořízením J.S. Smithem a J. Bajánkem. Editory svazku nazvaného **In Search of Beauty** (Hledání krásna) jsou Pavol Hudík a Ján Bajánek. Jak uvádí v předmluvě Ján Tužinský, emerit. předseda Spolku slovenských spisovatelů a jeden z nejvýznamnějších slovenských prozaiků, patří slovenské literatuře zásluha na vytváření nejen moderního slovenského jazyka, ale i národního povědomí. Umění nezná hranic, sděluje nesdělitelné, otevírá nové prostory a světy „za textem“. Ačkoli to autor otevřeně nepřipomíná, individuální básnický jazyk vystupuje v jeho úvahách jako důležitý pramen kolektivní národní zkušnosti.

V antologii je zastoupena tvorba předních členů Spolku slovenských spisovatelů, a to všech věkových kategorií. Kniha představuje do jisté míry průřez 60. let minulého století s přesahem do dnešní doby. Slovenská lyrika se jeví jako poeticky i tematicky rozrůzněná, jen s obtížemi hledáme společné jmenovatele. Editorům šlo zjevně o to představit slovenskou poezii jako mnohostranný jev, neomezený uměleckým směrem, dogmatem či žánrovými hranicemi. Ze starších autorů připomeňme Svetoslava Veigla nebo Viliama Turčányho, ze střední generace Pavla Janíka či Danu Podrackou, z mladších pak Mariána Grupače. Mezi přeloženými autory nechybí takové výrazné osobnosti slovenské lyriky, jakými jsou Ján Majerník, Štefan Moravčík, Teofil Klas, předčasně zesnulý Vojtech Kondrôt (kongeniální překladatel z češtiny), Vojtech Mihálik,

Vladimír Reisel, Vincent Šikula, Ján Švantner a mnozí další. Škoda že stranou pozornosti zůstali někteří mladší lyrici, např. Brenkus, Urban aj. z „generace“ Dotyků. Je zde zastoupena lyrika občanská (protiválečná), meditativní, reflexivní, melodická i kakofonická, reflektující svět moderního člověka, jeho tužby, představy, naděje a zklamání.

Antologie jistě splní své poslání, byť slovenské spisovatele čteme raději ve slovenštině ... Nemůže suplovat rozsáhlou a plně reprezentativní antologii poválečné či současné slovenské lyriky (150 stran), přesto je důležitým článkem v procesu začleňování slovenské literatury do světového kulturního povědomí.

SOŇA ŠÍPOVÁ

Belén Balanyá a kol.:

ODVRÁCENÁ STRANA EVROPSKÉ UNIE

Deštruktívna globalizačná politika

Slovensko s dalšími třemi krajinami Vyšehradskej štvorky vstúpilo 1.mája 2004 do Európskej únie. Z doteraz publikovaných materiálov sa na vstup u nás hľadí nekriticky, hoci problémov po vstupe do EÚ nám určite neubudne, skôr naopak. Uvedená kniha ako kolektívne dielo pozerá do „kuchyne“ EÚ, kde podstatnú úlohu hrá lobistický aparát európskeho okrúhleho stola priemyselníkov. Ten má spolu s ďalšími lobistickými skupinami zásadný vplyv na chod rozhodovania EÚ v Bruseli, ako aj na vplyv jeho lobovania. Ako autori uvádzajú, už pri debate o revízií Maastrichtskej zmluvy o budúcnosti EÚ „problematický charakter vplyvu korporácií bol de facto ignorovaný“. Zistilo sa však nebezpečné prepojenie medzi inštitúciami EÚ a priemyslom. Medzinárodné inštitúcie ako OECD, Svetová obchodná organizácia a OSN sú pod stále rastúcim vplyvom

obchodných spoločností, ktoré ustavične presadzujú ekonomickú globalizáciu výsostne podľa svojich predstáv.

Medzinárodné fórum o globalizácii v San Franciscu pripravuje závažnú štúdiu s názvom Enviromentálne vplyvy ekonomickej globalizácie, podľa ktorej ekonomická globalizácia predstavuje veľkú hrozbu pre ekosystémy na miestnej, regionálnej aj globálnej úrovni.

Naozaj, globálna ekonomika veľmi pružne presúva ekologicky neudržateľný priemysel a spotrebu do zostávajúcich zachovaných častí sveta, kde sa bezlimitne využívajú vzácne a nenahraditeľné prírodné zdroje. Uplatňujú tam totiž deštruktívne poľnohospodárske a rybolovné praktiky, čím sa páchajú nenahraditeľné škody. Ohrozená je pôda, voda aj obyvateľstvo.

Nadnárodné korporácie presúvajú svoje podniky s nomádkou pohyblivosťou z krajiny do krajiny, hľadajúc čo najmenšie daňové zaťaženie a minimálne mzdy. Za Slovensko uveďme aspoň príklad – výrobnú linku Addidasu v Jase Bardejov ešte z čias socializmu, ktorá sa po pár rokoch presunula do Ázie a teraz fungujúci Volkswagen, ktorý sa použil aj ako prostriedok na utlmenie mzdových požiadaviek v sesterskom závode v Španielsku. Nemecko prišlo r. 1995 takmer o jeden milión pracovných miest, keď už uvedený Volkswagen, ale aj ďalšie popresúvali výrobu podľa uvedenej taktiky do druhých krajín.

Z toho vyplýva zásadné ponaučenie. Nikto nezaručí, že ak sa skončia daňové prázdniny pre rad podnikov po vstupe Slovenska do EÚ a postupne stúpnu mzdové náklady, či tieto podniky neopustia Slovensko.

V nedávno vydanom materiály Slovensko a Európska únia sa vyzdvihuje predovšetkým Európsky fond regionálneho rozvoja a Európsky sociálny fond. Ten prvý je určený na znižovanie

rozdielov medzi úrovňou rozvoja a životnou úrovňou rôznych regiónov. Pomáha vyrovnávať hlavné regionálne rozdiely v Spoločenstve. Zatiaľ však uvádzam príklad „Wessis a Ossis“, západnej a východnej časti Nemecka, kde napriek štedrému masírovaniu východnej časti miliardami mariek, neskoršie eur, je medzi nimi stále výrazný rozdiel v pracovných a mzdových príležitostiach. Ďalej sa zahmlieva rozdiel medzi dotáciami a pôžičkami EÚ, čím neustále vzrastá naša zadlženosť a zvyšuje sa štátny dlh, percentá na dlhovú službu. Trestuhodne sa na Slovensku zanedbáva rozvoj zahraničnej spolupráce a najmä pestovanie jeho imidžu. Chýba dokonale koordinovaná celoštátna propagácia Slovenska. Doteraz sa presadzujú izolovane iba jednotlivé rezorty ako turizmus a niektoré odvetvia priemyslu. Výdavky v tomto smere sú v porovnaní s ostatnými krajinami výrazne nižšie a málo efektívne. Chýba periodikum nepolitického charakteru – taký bol napr.: Slovakia Today a Slowakei heute. Ich zrušenie pod akoukoľvek zámienkou je neospravedlňiteľné, pretože vznikla dlhodobá cenzúra, nepriaznivo sa odrážajúca v zahraničí aj doma (akceptovali ich zahraničné zastupiteľstvá ako hodnoverný prameň a ako všestranný prehľad domácich udalostí). Jestvujúci Spectator je určený predovšetkým na informovanie tu pôsobiacich zahraničných spoločností a manažmentu. Až neurotická situácia pri doprivatizácii nášho priemyslu a elektrární či vodární svedčí o tom, že ak i tieto zvyšky padnú do rúk nadnárodných spoločností, ovládanie Slovenska ako marionety bude dokonalé. Do takej širokej privatizácie nevstupujú nijaké iné postkomunistické štáty, lebo si uvedomujú, že rozhodovací proces by sa potom odohrával bez nich.

Týmito pár riadkami nechcem vyjadriť svoj zásadný nesúhlas so vstupom do EÚ, ale podobne ako v uvedenej knihe musím vyjadriť značné výhrady k tomu, že vláda doteraz obyvateľstvu nepredložila ucelený sumár kladov a záporov uvedeného vstupu. Čo predstavuje pre nás radových občanov?

Milan Čechvala

Sergej Chelemendik

Vlkolaci v slovenskom dome

Slovanský dom, Bratislava, 2004

Hlavo (k) lamy

Ak by som mal stručne charakterizovať najnovšiu knihu Sergeja Chelemendika *Vlkolaci v slovenskom dome* (Slovanský dom, Bratislava, 2004), z autorovej ponuky viacerých zaujímavých aspektov a podnetných tém by som položil dôraz na – takpovediac – ponaučenie z krízového vývoja, ktoré sa v publikácii symbolicky nachádza na stranách 68/69.

Nie, nedajte sa pomýliť číselnou symbolikou, nejde o roky 68/69, ale o strany 68/69. Autor zhodou okolností práve na nich analyzuje prevratný a búrlivý vývoj Slovenska v 90.rokoch 20.storočia, ktorý ilustruje na protirečivom osobnostnom vývine kľúčového slovenského politika uplynulého desaťročia – Vladimíra Mečiara.

Autor ho hodnotí ako človeka, ktorý sa nedostatočne orientuje v celosvetovom dianí. Ukazuje ho ako hráča, ktorý na každú kartu položenú partnermi na stôl automaticky reaguje tým, že tasí eso – namiesto toho, aby racionálne využíval aj primerané karty nižších hodnôt.

Upozorňuje na to, že Mečiar sa spočiatku jednostranne zamerával na východ, pričom nepochopil najvyššiu mieru prepojenosti veľmocenských záujmov Ruskej federácie a Spojených štátov amerických, ich veľkú vzájomnú podmienenosť a závislosť. V podstate konštatuje, že lokálny štátnik prekročil horizont geopolitickej váhy Slovenska a prijal ideu osobitného riešenia mimo rámca NATO v čase inkorporácie všetkých susedných krajín do Severoatlantického paktu.

Neskôr sa rovnako vehementne zvrhol smerom na západ – opäť bez zváženia všetkých súvislostí a uvedomenia si všetkých dôsledkov svojho konania. Autor uvádza, že ťažiskom protimečiarovskej kampane, ktorú západ aktívne rozohrával do roku 1998, bolo úsilie uvoľniť slovenský vzdušný priestor pre prelety bombardérov NATO smerom na Balkán. Pripravovaná operácia mala globálny rozmer a plánovala sa niekoľko rokov. Slovensko a jeho politická reprezentácia objektívne nemohli odvrátiť strategický záujem západu o podmanenie si Juhoslávie, ktorá počas Titovej éry uskutočňovala úspešnú geopolitickú koncepciu balansu medzi východom a západom, zahrňujúcu aj hnutie nezúčastnených krajín a ktorá si dokázala vytvoriť aj originálny model socializmu vyhovujúci miestnym potrebám.

Sergej Chelemendik je presvedčený, že západu mohlo prekaziť úmysel vojensky napadnúť Juhosláviu iba Rusko, ktoré to však nechcelo, čo podľa autorových slov „navždy zostane čiernou stránkou v ruských dejinách“.

Autor uvádza, že v kontexte globálnych záujmov Vladimír Mečiar predstavuje nepredvídateľný faktor ako politik, ktorý každý deň vraví niečo iné a vždy koná v rozpore s vlastnými slovami, pričom sám nerozumie, prečo to vlastne robí. Jeho doterajšiu popularitu si vysvetľuje ako výsledok sklonu ľudí uveriť vlastným snom, túžbam, ilúziám a želaniam, ktoré podnikového právnika zmenili na politický mýtus – dlho očakávaného mesiáša.

Riešenie hlavolamu slovenskej politickej budúcnosti autor vidí vo vytvorení občianskeho hnutia Slovenský dom. Odpoveď na otázku, či ide o jeho autentický názor, alebo o účelovú objednávku v rámci aktuálneho politického marketingu, zostane bez odpovede prinajmenšom do najbližších parlamentných volieb, po ktorých už bude každý čitateľ opäť sám generálom.

Pavol Janík

ROZHOVOR

Slovenské národné povstanie- druhá najvýznamnejšia udalosť v dejinách slovenského národa v 20. storočí

Slovenské národné povstanie, ktorého 60. výročie si pripomíname v tomto roku, sa stalo neoddeliteľnou súčasťou celoeurópskej antifašistickej rezistencie v 2. svetovej vojne. Demokraticky zmýšľajúca občianska pospolitosť pozdvihla svoj hlas proti fašizmu. Ozbrojené vystúpenie Slovákov v SNP bolo aj bojom za zachovanie vlastnej národnej existencie. Potvrdilo národný vzostup Slovákov a ich sebauvedomenie v úsilí striasť zo seba vazalskú závislosť na Nemecku. Preto SNP patrí a bude patriť do kategórie veľkých národných tradícií a ako súčasť európskeho protifašistického odboja aj do veľkých tradícií celého ľudstva.

Závažné otázky súvisiace s výkladom miesta SNP v slovenských dejinách neboli a nie sú len vecou historickej vedy. Postoj k Povstaniu má aj dôležitú politicko-spoločenskú dimenziu. V tejto súvislosti sme požiadali **PaedDr. Jána Stanislava, CSc.**, riaditeľa múzea SNP v Banskej Bystrici o rozhovor k tejto nepochybne jednej z najvýznamnejších etáp slovenských novodobých dejín.

***Jozef Mravík:** Hádám okolo nijakej udalosti sa nenahromadilo toľko zjednodušených pohľadov, účelových klamstiev a mýtov ako o SNP ...Veľa sa toho prehodnotilo; čo však podľa Vášho názoru netreba prehodnotiť?*

Ján Stanislav: Už samotnou históriou je prehodnotená skutočnosť, že 29. augusta 1944 slovenský národ svojím povstaním v kontexte s bojom ostatných národov veľkej protifašistickej koalície – sám nečakajúc, že to zaňho urobia druhí – sa zaradil medzi víťazné mocnosti 2. svetovej vojny. **Povstaním sme vstúpili do spoločnosti demokratických a kultúrnych národov Európy a stali sme sa trvalou súčasťou európskych a svetových dejín.** SNP preto právom považujeme za veľmi významný prameň našej národnej hrdosti a prejav identity. Povstanie nie je teda mýtom, ale historickým faktom. V tejto súvislosti dovoľte niekoľko faktov: Povstanie v prvých dňoch zasiahlo 30 okresov stredoslovenského regiónu s rozlohou 20 000 km² s približne 1 700 000 obyvateľmi. Sily nepriateľa na začiatku povstania predstavovali asi 15 000 bojovníkov podporovaných letectvom a tankami. Do boja proti povstalcovi na Slovensku nemecké velenie nasadilo celkovo 48 000 mužov Wehrmachtu, zbraní SS a domobrany. Obranné boje na povstaleckom fronte prebiehali skoro dva mesiace. Koncom októbra 1944 pod tlakom vojensko-materiálnej prevahy nepriateľa Slovenská národná rada a velenie 1. čs. armády na Slovensku rozhodlo o ústupe povstalcov do hôr a o prechode na partizánsky spôsob boja. Na okupovanom území rozpútali nepriateľské jednotky fašistický teror a represálie proti účastníkom povstania a civilnému obyvateľstvu. **Výsledok represálií bol strašný – 211 hromadných hrobov s 5 304 obeťami, vypálených vyše 90 obcí a osád.** Počas vojny bolo zo Slovenska do nacistických koncentračných a zajateckých táborov **odvečených 87 000 ľudí.**

***Jozef Mravík:** Aké je Vaše stanovisko k Povstaniu v súvislosti s otázkou slovenskej štátnosti?*

Ján Stanislav: Po vzniku 1. ČSR bolo SNP bezpochyby druhou najvýznamnejšou udalosťou v našich národných dejinách 20. storočia. Boli to občania, vojaci, ale aj príslušníci národnostných menšín a zahraniční účastníci, ktorí povstali so zbraňou v ruke proti nacistickým okupantom. Nebolo to však tzv. povstanie proti

vlastnému štátu, ale proti takej forme ideológie, ktorá sa aplikovala na konkrétne politické podmienky a viedla k masovému teroru tisícok ľudí. **Bezpochyby už počas SNP pokročilo aj riešenie slovenskej otázky v podobe vydania známych dokumentov, ktoré zakotvovali, že budúca obnovená Československá republika sa usporiada na princípe rovný s rovným.** Skonštituovala sa vlastná Slovenská národná rada (tretíkrát v dejinách) ako zvrchovaný a demokratický orgán Slovákov, zahrňujúci občiansku aj komunistickú platformu odboja. Revolučné podmienky účastníkov odboja a SNP boli v mnohom pokrokové. **Ved' sa uvažovalo o presadení snahy začleniť územnú a legislatívnu autonómiu Slovenska do ústavy budúceho štátu, alebo prinajmenšom o modeli symetrickej federácie dvoch rovnoprávných štátnych útvarov,** kde by sa kompetencie štátnej moci delegovali zdola nahor. O to sa zasadzoval pokrokový slovenský politik **Milan Hodža** (pozri jeho dielo Federácia v strednej Európe). Všetko sa to malo uskutočniť legálnou, demokratickou cestou. Nešlo teda o pokusy rozbiť koncepciu celistvosti budúceho československého štátu. To, že sa túto požiadavku neskôr nepodarilo presadiť, nebola iba vina Dr. E. Beneša. Je to už iná, hoci smutná kapitola dejín súvisiaca s rozpadom protifašistickej koalície a nastupujúcim obdobím studenej vojny.

Z tohto hľadiska rozhodne nemožno pokladať SNP za akýsi mýtus, ale za nesporný historický fakt, na čo poukazovala už staršia historiografia, hoci nie bez chýb a nedostatkov.

Jozef Mravík: Akú odozvu malo naše Povstanie v zahraničí?

Ján Stanislav: Pokiaľ ide o zahraničnú účasť v SNP, tá jednoznačne potvrdzuje nielen národný, ale aj medzinárodný význam a ohlas nášho Povstania. **SNP sa so zbraňou v ruke zúčastnilo 60 tisíc vojakov slovenskej povstaleckej armády, 18 tisíc partizánov, vyše 8 tisíc príslušníkov 31 národov a národností zo 4 kontinentov.** Za trvalé hodnoty pravdy a demokracie v ňom bojovali

príslušníci národov bývalého Zväzu sovietskych socialistických republík, Česi, Francúzi, Briti, Američania, Taliani, Poliaci, Bulhari, Rumuni, ale aj Maďari, nemeckí antifašisti a iní. Ich účasť v Povstaní dokladajú aj viaceré štúdie s povstaleckou tematikou, ktoré vyšli v posledných rokoch (napr. publikácia Neboli sme sami z roku 1944 a iné).

Pri hodnotení významu a uznania SNP v rámci európskej antifašistickej rezistencie nemožno obísť reakcie zahraničia na naše Povstanie. Vôbec tu nejde o nejaké určenie poradia, aké by malo SNP prináležať v dejinách európskej protifašistickej rezistencie. Správy o vypuknutí Povstania vysielal už 30. augusta 1944 vysielateľ Za slovenskú slobodu z Moskvy a BBC v československom programe z Londýna. Potom tieto stanice každodenne vysielali správy o situácii na Slovensku. Články o Povstaní uverejňovali rumunské a bulharské noviny. Informácie o SNP sa objavili vo vysielaní Bulharskej stanice Christo Botev už 10. septembra 1944, dokonca v mongolských novinách Unen, v tlači ZSSR a mnohých ďalších krajinách. Americké noviny referovali o situácii a bojoch na Slovensku od augusta až skoro do konca roku 1944 takmer denne. I keď informácie neboli presné, v podstate však potvrdzovali, že slovenský národ a aj veľká časť slovenskej armády sa dali do dlho pripravovaného povstania. **Spojené štáty uvítali SNP ako významnú vojenskú akciu a v deklarácii zo dňa 7. septembra 1944 uznali povstalecké vojsko ako spojeneckú armádu so všetkými právnymi náležitosťami. Rovnako urobila aj britská vláda.** Gratulácie čs. exilovej vláde v Londýne prichádzali z celého sveta (od brazílskeho prezidenta Vargasa, perského ministerského predsedu Mohameda Sueda a ďalších).

Jozef Mravík: Okolo problematiky partizánskeho hnutia sa v minulosti, no najmä v ostatnom období nakopilo nemálo poloprávd, pripisuje sa mu všelijaký charakter ...

Ján Stanislav: Partizánske hnutie bolo počas 2. svetovej vojny jednou z najvýznamnejších a najčastejších foriem prejavu masového odporu ľudu proti fašizmu, ktorý sa dostal do fašistickej poroby okupantov i vlastných fašistických vlád. Išlo o prax ľudového ozbrojeného odporu proti ozbrojeným silám nepriateľa. Partizánske hnutie bolo dôležitým subjektívnym faktorom a charakteristickým fenoménom aj v protifašistickom národnooslobodzovacom zápase slovenského ľudu v období 2. svetovej vojny. A to je dôvod, prečo táto problematika patrila a ešte stále patrí medzi najfrekvencovanejšie témy našej historiografie o protifašistickom odboji na Slovensku a SNP. **O charaktere tohto hnutia sa najmä v ostatnom čase vyslovujú rôzne názory, dokonca i tzv. zaručene správne závery, často bez toho, aby ich autori poznali a rešpektovali právnu podstatu uvedenej problematiky,** ako aj samotnú históriu vzniku, vývoja a miesta partizánskeho hnutia v našom odboji a Povstaní.

Počiatky partizánskeho hnutia na Slovensku spadajú do r. 1942. Na jar a v lete spomínaného roku sa utvorili prvé partizánske skupiny nazvané **Bojové jánošíkovské družiny**. V dôsledku zmien v priebehu 2. svetovej vojny sa aj na Slovensku r. 1943 a prvej polovici r. 1944 stupňovala dynamika odboja a rástlo tiež partizánske hnutie, ktoré sa stalo súčasťou pripravovaného celonárodného ozbrojeného vystúpenia. V slovenských horách vznikli partizánske základne a na východnom a strednom Slovensku sa utvorilo niekoľko partizánskych jednotiek.

K týmto partizánskym organizátorským skupinám a jednotkám sa v rájnoch ich pôsobenia pridávali obyvatelia okolitých obcí a miest. **Od konca júna do 25. augusta 1944 vzrástol počet partizánov v slovenských horách z 233 na 1320.** Deštručná a bojová aktivita partizánov na východnom Slovensku, miestne povstania a branný odpor jednotiek slovenskej armády splynuli do jedného prúdu. Začalo sa Slovenské národné povstanie.

Jozef Mravík: Aký je Váš názor na toľko tabuizovanú problematiku sovietskych partizánov?

Ján Stanislav: Už z uvedeného je vidieť, že partizánske hnutie nebolo iba doménou centrály v Kyjeve. V SNP bojovali aj francúzski partizáni **a utvárali sa partizánske skupiny aj z príslušníkov iných národov a národností** (napr. Lannurien, Fedornak a iní). Dá sa povedať, že už pred vypuknutím SNP pôsobili na Slovensku stovky ilegálnych revolučných výborov a malé oficiálne neznáme individuálne skupinky obyvateľstva pripravujúce sa na ozbrojený odpor. Práve z nich sa neskôr začali formovať partizánske skupiny. Boli to obyčajne bývalí dôstojníci slovenskej armády alebo aj vojaci, ktorí sa v nich grupovali, mali svoju vlastnú organizáciu boja a velenie. **Tieto spôsoby našich a neslovanských partizánov treba odlišovať od foriem boja sovietskych partizánov, ktorí boli spočiatku koordinovaní z Kyjeva. Často nepoznali reálnu situáciu na Slovensku. Neprichádzali však s vedomím vraždiť a zabíjať, ale bojovať proti fašizmu.**

To, že niektorí z nich podnikali akcie na vlastnú päsť, s vedomím, že väčšina ľudí sú ich „nepriatelia“ je rizikom, ktoré sa utváralo na základe chybných konštrukcií. Preto aj otázka vedomého vraždenia a zabíjania bola vecou ich svedomia, **no nedá sa povedať, že by tento faktor prevládol nad faktorom reálnopolitickým** – teda konkrétnymi inštrukciami, ktoré dostávali a museli plniť.

Záverom vyslovujem konštatovanie: nespracovanosť danej problematiky sa javí ako vážna podlžnosť slovenskej historiografie voči tejto obchádzanej a tabuizovanej téme. Utvára to totiž priestor na propagandistickú konjunkturálnu žurnalistiku, či pre amatérov rôzneho ideologického a demagogického kalibru v ich kvalifikovanom, nepodloženom ťažení proti SNP. To zvyčajne vedie iba k bohapustej demagógii, ktorá nerešpektuje ani základnú faktografickú stránku problematiky (v našom prípade partizánskeho

hnutia). Výsledkom tohto „nevýskumu“ sú selanky, legendy a mýty, čo nerieši predmetnú problematiku.

***Jozef Mravík:** Ako možno na záver sumarizovať Vaše úvahy o mieste a význame SNP v moderných národných dejinách Slovenska?*

Ján Stanislav: SNP sa svojím obsahom i rozsahom pevne začlenilo do širokého kontextu hnutia odporu v Európe, ktorého organickou súčasťou na sklonku 2. svetovej vojny boli ozbrojené vystúpenia proti fašizmu a nacizmu, podporujúce protihitlerovskú koalíciu. Jeho začlenenie do medzinárodných súvislostí zvyrazňuje význam tohto činu, ktorým sa zlikvidovalo chápanie Slovenska na medzinárodnej scéne ako nemeckého vazala.

Povstaním slovenský národ dokázal, že nie je ochotný riešiť problém svojej slobody nedemokratickými cestami. **Ozbrojené vystúpenie Slovákov proti nacizmu bolo aj bojom za zachovanie vlastnej národnej existencie oproti nacistickým projektom perspektívnej likvidácie slovenského národa.** Jedným z hlavných ideových zdrojov Povstania bol národný vzostup Slovákov, ich sebauvedomenie vyjadrujúce snahu striasť sa závislosti na Nemecku. **Utvoril sa v ňom základ na rekonštrukciu národnej identity.** SNP svojou masovosťou a nekompromisnosťou zároveň predstavovalo aj **doklad vysokého stupňa protifašistického uvedomenia slovenského národa,** ktoré vyvieralo zo zásadného odsúdenia fašizmu ako ideológie a režimu antihumánneho, protinárodného a vývojovo retardačného. **Týmto činom dokázal slovenský národ pred očami celého sveta svoju svojbytnosť a národnú existenciu, vyspelé vlastenectvo a zároveň aj solidaritu s antifašistami iných európskych národov** bojujúcich za oslobodenie vlastných krajín, za zvrhnutie fašistickej nadvlády a okupácie, za odstránenie kolaborujúcich režimov a za utvorenie samostatných štátov.

SNP svojím rozsahom, vojenským, národným, ale aj medzinárodným, významom sa zaradilo podľa hodnotenia spojencov, k najväčším vojensko-politickým činom nášho národa v jeho modernej histórii. Ním prevažná väčšina obyvateľstva vyjadrila jednoznačne, rozhodne a spontánne svoj nesúhlas s vojenskou okupáciou Slovenska. Slovensko sa týmto činom vrátilo medzi demokratické krajiny sveta a vo veľkej miere sa zmyla potupa a hanba za kolaboráciu vtedajších politických predstaviteľov s hitlerovským nacizmom. **Slovenským národným povstaním sme sa stali v očiach sveta statoční, predstavili sme sa ako súci do všetkých vážnych zmlúv, ako národ, s ktorým môže každý iný vo svojej núdzi rátať. A tak sme sa naučili aj rátať sami so sebou.**

SPRAVODAJCA ZSV

Zůstane Kosovo srbské?

Právě v době, kdy si Srbsko připomínalo 5.výročí (24.března) rozpoutání agresivní války paktu NATO, jejíž stopy jsou stále viditelné na tváři Bělehradu jako otevřené rány, z jižní oblasti Kosova sa ozvala nová vlna antisrbského teroru z rukou albánských separatistů, jako živá výzva zla, které tady agrese zasela a pět let ho západní okupační síly ponechávaly bujet.

Albánský terorismus se projevuje s tak zlověstnou silou, že to vyvolalo bouři rozhořčení nejen v Srbsku (bylo dokonce nazváno „novým povstáním Srbska“), ale také kritiku západních struktur – špiček NATO i Evropské unie, které k separatistické erupci nemohly mlčky přihlížet jako dříve.

Během tří dnů – 17.-19. března přišly v rozpoutaných protisrbských pogromech o život 32 osob, vypáleno bylo 380 srbských domů, několik škol, nemocnic nebo poškozeno 30 pravoslávných kostelů, ze svých domovů bylo evakuováno nebo vyhnáno 3500 srbských občanů.

Za hlavní příčinu tohoto organizovaného běsnění albánských separatistů lze označit netrpělivost kosovských albánských předáků. Předně se projevila panika z výsledků srbských parlamentních voleb, v nichž se vlastenecké síly rozhodně postavily na obranu Kosova jako nedílné součásti Srbska. V této volební soutěži utrpěli porážku srbští stoupenci takového řešení kosovské otázky, podle kterého by Kosovo mělo být ponecháno na pospas etnickým Albáncům za cenu

rychlejšího přijetí Srbska do Evropy (tj. do NATO a EU). Vzdát se Kosova považovaly by struktury Západu za vstřícné srbské gesto – tedy vzdát se Kosova jako součásti Srbska.

Druhým důvodem k panice mezi albánskými špičkami v Kosovu bylo to, že Západ reagoval na výsledky srbských voleb celkem pozitivně. Akceptování vládní koalice premiéra Koštunici Západem považovalo se v Prištine za ohrožení jejich ambice dosáhnout co nejdříve odtržení Kosova od Srbska. Domnívali se, že tento cíl mají na dosah ruky a že už ho nemůže nic zmařit. Vzniklá netrpělivost nepochybně se projevila kontraproduktivně.

Je nepochybné, že nejvlivnější síly Západu, především USA, byly na straně kosovských Albánců. Amerika v rámci destrukce a demontáže Jugoslávie získala do svých agresivních služeb albánské separatisty, kteří zahájili ozbrojený odpor vůči Miloševičovu režimu a stali se organizovanou ozbrojenou pátou kolonou pro potřeby paktu NATO k rozpoutání vojenské agrese.

Odměnou za tuto službu byl akceptován separatistický projekt vyhlášení nezávislosti Kosova, které by se postupně změnilo na „velkou“ Albánii. Tento projekt našel své místo v amerických plánech pro jihovýchodní Evropu, jako základnu pro další americkou expanzi. Na samotném Balkánu by tímto útvarem vznikla silná protiváha vůči slovanskému okolí.

Pětiletá okupace Kosova směřovala k tomuto cíli: **v Kosovu se uskutečnila masová etnická čistka.** V jejím průběhu Kosovo opustilo na 230 tisíc srbského obyvatelstva, což jsou dvě třetiny Srbů, kteří do té doby v této oblasti žili. Součástí této čistky bylo zničení památníků kultury a také příliv nového albánského obyvatelstva. Proces albanizace byl považovaný za nezvratný.

Jaké bude mít pokračování tento dlouholetý spor a boj o Kosovo, ukáže další vývoj. Bude v něm záležet, jakou pozici v konečné fázi

zaujme Západ, zda se pod nátlakem USA prosadí podpora albánským separatistům, alebo bude pokračovať stávajúci latentní stav.

Za stávajúcího poměru sil je zřejmé, že Srbsko bez silného zahraničného spojence dosavadní vzťah ke Kosovu – jako nedílné součásti Srbské republiky – neuhájí.

Ján Hrobař

Správy zo slovanského sveta

Moskva na obranu Srbov

Ruskí stúpenci slovanskej vzájomnosti usporiadali v Moskve (3.4.) ľudové zhromaždenie na podporu srbského obyvateľstva v Kosove. Od Dumy požadovali aby sa znovu vrátila k rozhodnutiu juhoslovanskej Skupštiny z roku 1999 o vstupe Srbska a Čiernej Hory do Zväzu Ruska a Bieloruska, ktoré nebolo zrušené, a aby Rusko pomohlo Srbom pri ich návrate do Kosova, okrem iného poskytnú vojenskú pomoc i srbskej armáde.

Pri tejto príležitosti vydali vedúci predstavitelia rôznych inštitúcií a združení propagujúcich slovanskú vzájomnosť vyhlásenie **Zastaviť genocídu Srbov v Kosove a Metochii**. Vyhlásenie podpísalo viac ako 300 osôb, okrem iných aj také osobnosti ako sochár V.M.Klykov za Medzinárodný fond slovanského písomníctva a kultúry, prof.M.N. Kuzněcov za Medzinárodný verejný tribunál pre zločiny NATO v Juhoslávii, J.A. Dergausov za Radu slovanských národov Bieloruska, Ruska a Ukrajiny, O.M. Falilejev za Slovanský ekonomický zväz, N.I. Kikešev za Všeslovanský snem, historik G.A. Kumaňov za Slovanský výbor Ruska, N.B. Žukovová za ruskú

skupinu Medzinárodného slovanského výboru, spisovateľa V.I. Bělov, V.G. Rasputin, O.A. Platonov a ďalší.

-SV-

Nemecko-slovanské združenie v SRN

Do čela Nemecko-slovanského združenia so sídlom v Berlíne bola nedávno zvolená Lužická Srbka Anna Kosacojc z Dolnej Lužice. Združenie usporiadalo nedávno v nemeckom hlavnom meste fotovýstavu pod názvom Slavica-nova. Uviedol to v rozhovore pre Slovanskou vzájemnosť poslanec saského parlamentu Heiko Kozel, ktorý je predsedom lužickosrbského Slovanského fóra so sídlom v Budyšíne.

-SV-

Poslanci Ruska a Bieloruska spoločne

Bielorusko – V dňoch 16.a 17. marca t.r. sa v Bieloruskej metropole Minsku konala schôdza Parlamentného zhromaždenia Zväzu Bieloruska a Ruska. Poslanci a senátori okrem iného prejednávali správu rady ministrov o plnení rozpočtu zväzového štátu za prvý polrok 2003 a návrh rozpočtu na r. 2004. Parlamentné zhromaždenie vzniklo 2.apríla 1996 na základe podpísanej dohody o založení spoločenstva Bieloruska a Ruska. Presne rok potom, 2.apríla 1997 hlavy štátov podpísali zmluvu o Zväze Bieloruska a Ruska a 23.mája Stanovy zväzu. Do Parlamentného zhromaždenia je delegovaný rovnaký počet členov – 36 z každého štátu.

-SV-

O globalizácii v Minsku

Predseda Slovánskeho výboru Bieloruska Sergej Kost'jan oznámil, že v Minsku sa 25. júna bude konať medzinárodná konferencia na tému Slovánsky svet v podmienkach globalizácie, potom v Gomeli 26. júna zasadnutie Medzinárodného slovánskeho výboru a 27. júna sa uskutoční festival slovánskeho priateľstva pri monumente Družby na bielorusko-rusko-ukrajinských hraniciach.

-SV-

Varšava ožila slovánským festivalom

Varšava - Pod názvom Jarmok Európy 19.-21. Storočia sa konal v dňoch 28.-29.5.2004 vo Varšave medzinárodný slovánsky festival. Centrum poľskej metropoly obsadili minciari, sklári, keramikári, majstri bojových umení a rôzni umelci z Poľska, Česka, Bieloruska, Ruska a Slovenska. Slovensko reprezentoval komorný súbor Musa Ludens, ktorý sa venuje historickej hudbe strednej Európy.

-SV-

Zomrel prof. Kalašnikov

Smutná správa z Moskvy: vo veku 65 rokov zomrel (27.3.) profesor Vladimír Leonidovič Kalašnikov, predseda ruskej skupiny Medzinárodného slovánskeho výboru (MSV), zakladateľ a prvý rektor Moskovského inštitútu národnostných a regionálnych vzťahov, akademik Medzinárodnej slovánskej akadémie, doktor filozofických vied. Prof. Kalašnikov vykonal mnoho záslužnej práce v medzinárodnom slovánskom hnutí, ako v rozvoji pedagogiky, tak vo vydavateľskej činnosti. Je autorom viac než 200 vedeckých prác, väčšinou o otázkach národnostných vzťahov. V roku 2000 vydal

monografiu Slovánská civilizácia, ktorá v krátkej dobe dosiahla tretie vydanie.

-SV-

Slovanská pieseň 2004

V Gelnici sa uskutočnil už 5.ročník speváckej súťaže „Slovanská pieseň“, ktorú zorganizovala Okresná rada Združenia slovánskej vzájomnosti Gelnica so sídlom v Prakovciach, v spolupráci s Domom Matice slovánskej v Spišskej Novej Vsi, miestnym odborom Matice slovánskej v Prakovciach a obcou Prakovce. Podujatie sa konalo dňa 22. júna 2004 a zúčastnilo sa na ňom 116 súťažiacich. Všetkým víťazom v mene SR ZSV srdečne blahoželáme.

-red-

Dúha

Už 8. ročník celoslovenskej literárnej a výtvarnej súťaže Dúha sa konal 7.mája 2004 v Starej Ľubovni. Zorganizovalo ho Ľubovnianske osvetové stredisko v spolupráci s Ministerstvom školstva SR, Slovenským zväzom protifašistických bojovníkov, Ľubovnianskym múzeom, Mestským úradom v Starej Ľubovni a Slovenskou a Okresnou radou Združenia slovánskej vzájomnosti.

-red-

Medzinárodný rodinný splav

Centrum voľného času v Starej Ľubovni v spolupráci s Mestským úradom v Starej Ľubovni, Slovenskou a Okresnou radou Združenia

slovanskej vzájomnosti zorganizovalo v dňoch 30. júna do 5. júla 2004 už 15. ročník tradičného Medzinárodného rodinného splavu po rieke Poprad na trase partnerských miest Stará Ľubovňa – Nowy Sacz. Zúčastnili sa na ňom reprezentanti troch štátov – Slovenska, Poľska a Českej republiky.

-red-

Prestížne ocenenia

Laureátom medzinárodnej Ceny INY – Industria naftę, dd. Zagreb za šírenie chorvátskej kultúry vo svete za rok 2003 sa stal popredný slovenský literárny historik, komparatista a prekladateľ chorvátskej literatúry do slovenčiny **PhDr. Ján Jankovič, CSc.**

x X x

Spolok slovenských spisovateľov udelil pamätnú medailu **doc. Dr. Jozefovi Mravíkovi, CSc.** za významný prínos k rozvoju medzinárodných vzťahov slovanských literatúr.

-red-